

Ochrona praworządności w Unii Europejskiej – węzłowe problemy

Iga Małobęcka, *Uniwersytet Warszawski*

ORCID ID: 0000-0002-4719-4899

Magdalena Porzeżyńska, *Uniwersytet Warszawski*

Streszczenie

Zmiany w systemie sądownictwa dokonywane w Polsce na przestrzeni ostatnich lat oraz będące ich konsekwencją postępowanie w sprawie praworządności wszczęte przez Komisję Europejską w styczniu 2016 roku stały się przyczynkiem do dyskusji naukowej w ramach międzynarodowej konferencji naukowej pt.: „Protecting European Union Values: Breaches of Article 2 TEU and their Consequences” zorganizowanej przez Katedrę Prawa Europejskiego WPiA UW we współpracy z Instytutem Maksa Plancka w Heidelbergu. Na tle zaprezentowanych podczas konferencji wystąpień w artykule zdefiniowano pojęcie praworządności, jako jednej z fundamentalnych wartości unijnych, a także dokonano analizy dotychczasowych naruszeń praworządności w innych państwach członkowskich. Podjęto także próbę oceny mechanizmów ochrony praworządności wynikających z traktatów (m.in. art. 7 TUE oraz art. 258 TFUE) i zaproponowano uzupełnienie ich o zdecentralizowany mechanizm ochrony praworządności polegający na zaangażowaniu całego systemu prawnego UE, w tym sądów krajowych w ochronę unijnych wartości, jaki zakładają koncepcja „Rule of Law Argument” oraz horyzontalny test Solange.

Słowa kluczowe: praworządność, artykuł 7 Traktatu o Unii Europejskiej, artykuł 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wartości unijne

Protection of the rule of law in the European Union – crucial problems

Abstract

Reforms of the judicial system implemented in Poland in recent years and the rule of law proceedings initiated in their aftermath by the European Commission in January 2016 have contributed to the discussion within the framework of the international scholarly conference “Protecting European Union Values: Breaches of Article 2 TEU and its Consequences” organised by the Chair of European Law, Faculty of Law and Administration, in cooperation with the Max Planck Institute in Heidelberg. Basing on the speeches presented during the conference, in this article authors define the concept of the rule of law as one of the fundamental EU values, as well as analyse the existing violations of the rule of law in other Member States. An attempt was also made to assess the mechanisms protecting the rule of law, which result from the treaties (including Article

7 TEU and Article 258 TFEU), and propose supplementing them with a decentralised rule of law protection mechanism. Such mechanism should engage the whole EU legal system, including national courts, in protecting EU values, as assumed by the concept of “Rule of Law Argument” and the horizontal Solange test.

Keywords: rule of law, Article 7 of the Treaty on European Union, Article 258 of the Treaty on the Functioning of the European Union, values of the European Union

Praworządność jest jedną ze wspólnych wartości, na których opiera się Unia Europejska (UE). Od stycznia 2016 roku Komisja Europejska (Komisja lub KE) prowadzi postępowanie w sprawie praworządności w Polsce, natomiast 20 grudnia 2017 roku wydała kolejne, czwarte zalecenie w tej sprawie skierowane do polskich władz. Aktualność (opisanego szerzej poniżej) sporu między KE a Polską w zakresie praworządności okazuje się być źródłem wielu problemów badawczych wymagających pogłębionej naukowej analizy.

Bieżąca sytuacja w Polsce stała się przyczynkiem do wielopłaszczyznowej dyskusji naukowej, która znalazła swoje odzwierciedlenie podczas międzynarodowej konferencji naukowej pt.: „Protecting European Union Values: Breaches of Article 2 TEU and their Consequences” zorganizowanej przez Katedrę Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego (WPiA UW) we współpracy z Instytutem Maksa Plancka dla prawa publicznego porównawczego i prawa międzynarodowego (Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law) w Heidelbergu (MPI) w dniach 14-15 września 2017 roku na WPiA UW.

Uczestnicy konferencji poświęcili swoje wystąpienia wszystkim aspektom kryzysu praworządności, począwszy od interpretacji pojęcia praworządności i unijnych wartości, analizy prawnej bieżącej sytuacji politycznej w Polsce, a także w innych państwach członkowskich (Węgry, Hiszpania, Grecja), poprzez kompetencje instytucji UE do reagowania na naruszenia praworządności w państwach członkowskich, po wpływ kryzysu na obowiązki sądów krajowych w zakresie ochrony praworządności. Prelegenci podjęli również próbę oceny, jakie rozwiązania i środki prawne można zastosować w odpowiedzi na kryzys praworządności.

Ze względu na oczywiste ograniczenia redakcyjne, artykuł nie obejmuje swoim zakresem wszystkich problemów poruszanych podczas spotkania. Jego celem jest odniesienie się jedynie do niektórych węzłowych zagadnień będących przedmiotem wystąpień.

Pojęcie praworządności w UE

Praworządność, jako jedna z wartości, na której opiera się UE, ma swoje źródło bezpośrednio w art. 2 TUE. Przepis ten wśród takich wartości jak poszanowanie

godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, czy poszanowanie praw człowieka, wymienia wprost państwo prawne (Marcisz, Taborowski 2017: s. 101). Do praworządności odwołuje się również preambuła Karty Praw Podstawowych (KPP), która przywołuje państwo prawne jako fundamentalną zasadę UE, a art. 21 ust. 1 TUE precyzuje, że leży ona u podstaw utworzenia, rozwoju i rozszerzenia UE (Hillion 2016: s. 2).

Jednocześnie traktaty nie definiują pojęcia praworządności. Jak podkreślał w swoim wystąpieniu prof. Jörg Polakiewicz (Rada Europy), wartości składające się na zasadę praworządności są wspólne wszystkim krajom Europy, zarówno w ramach UE, jak i Rady Europy. Na podstawie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) oraz dokumentów Komisji Europejskiej i Komisji Weneckiej, możliwe jest określenie niewyczerpującego zbioru zasad obejmujących pojęcie praworządność. Elementy wynikające w szczególności z orzecznictwa TSUE i ETPC zostały uwzględnione w komunikacie Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady „Nowe ramy UE na rzecz umocnienia praworządności” (Komisja Europejska 2011).

Zgodnie z ww. dokumentem, do zasad tych należą: zasada legalności (oznaczająca przejrzysty, odpowiedzialny, demokratyczny i pluralistyczny proces uchwalania prawa), pewność prawa (która wymaga, aby przepisy były jasne i przewidywalne oraz co do zasady nie mogły być zmieniane retrospektywnie), zakaz arbitralności w działaniu władzy wykonawczej (który wymaga, aby ingerencja władz publicznych w dziedzinę prywatnej działalności osoby fizycznej lub prawnej miała podstawę prawną i była uzasadniona względami określonymi w prawie), niezależna i skuteczna kontrola sądowa (w tym kontrola poszanowania praw podstawowych), niezależne i bezstronne sądownictwo (z zachowaniem zasady podziału władz) oraz równość wobec prawa (załącznik I do komunikatu). Jednocześnie komunikat przewiduje, że dokładna treść zasad i norm wynikających z praworządności może różnić się na poziomie krajowym. Choć realizacja tej zasady może zatem być odmienna w poszczególnych państwach członkowskich, to należy zgodzić się z poglądem wyrażanym w literaturze, że nie jest potrzebne zunifikowanie i jednolite praktykowanie tej zasady przez wszystkie państwa (Marcisz, Taborowski 2017: s. 106).

Zgodnie z art. 2 TUE wartości określone w tym przepisie są „wspólne państwom członkowskim”. Jak podkreślił podczas konferencji prof. Christophe Hillion (Leiden University), poszanowanie i wspieranie praworządności jest nie tylko warunkiem członkostwa w UE – na co wskazuje art. 49 TUE – lecz również obowiązkiem

wszystkich obecnych krajów członkowskich i warunkiem korzystania przez nie z pełni swoich praw związanych z członkostwem w UE. Skoro państwo kandydujące do UE musi przestrzegać i wspierać wartości zapisane w art. 2 TUE, to tym bardziej należy uznać, że obowiązek ten należy do krajów członkowskich UE, wśród których znajduje się choćby Polska (Hillion 2015: s. 620).

Kryzys praworządności z perspektywy państw członkowskich UE

Na problematykę kryzysu praworządności należy spojrzeć szerszej niż tylko z punktu widzenia sporu między Komisją a Polską. Dr M. Ioannidis (MPI) zwrócił uwagę, że doświadczenia państw członkowskich pokazują, iż naruszenia zasady praworządności mogą wynikać z różnych źródeł – nie tylko z nadużyć władzy, ale i np. jej słabości instytucjonalnej, o czym może świadczyć przykład Grecji. Początki kryzysu w UE sięgają już 2000 roku, kiedy w Austrii skrajnie prawicowa Wolnościowa Partia Austrii (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ) współtworzyła rząd. Odpowiedzią ze strony pozostałych państw członkowskich było ograniczenie kontaktów dyplomatycznych z austriackimi politykami koalicji rządzącej. Choć wszystkie kraje członkowskie zareagowały solidarnie, decyzje podejmowane były poza ramami prawnymi UE, a sankcje przeciwko Austrii miały wymiar głównie symboliczny (Grabowska-Moroz, Szuleka 2016).

W trakcie konferencji wiele uwagi poświęcono problematyce praworządności na Węgrzech. Jak wskazała w swoim wystąpieniu Beáta Bakó (Pázmány Péter Catholic University, Budapest), w latach 2012–2017 obawy Komisji w kwestii naruszeń praworządności w tym kraju skupiały się głównie na czterech problemach. Pierwszy z nich dotyczył naruszenia niezależności węgierskiego organu ochrony danych osobowych, zagwarantowanej w art. 16 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) oraz art. 8 KPP, w wyniku uchwalenia ustawy zakładającej odwołanie dotychczasowego organu przed końcem kadencji i powołanie całkowicie nowego urzędu. Drugim problemem było przyjęcie ustawy zakładającej obniżenie wieku przejścia w stan spoczynku dla sędziów i prokuratorów z 70 do 62 lat, co zdaniem Komisji stanowiło nieuzasadnioną dyskryminację ze względu na wiek, zakazaną przez prawo unijne. Pozostałe dwa wydarzenia miały miejsce w 2017 roku i dotyczyły nowelizacji węgierskiego prawa o szkolnictwie wyższym powszechnie znanego jako Lex CEU (dotyczącego Central European University w Budapeszcie), oraz nałożenia znaczących ograniczeń na organizacje pozarządowe finansowane z zagranicznych funduszy na mocy tzw. Lex NGO (Pech 2017). W przypadku Węgier Komisja nie zdecydowała się jednak na wszczęcie formalnej procedury z art. 7 TUE.

Oprócz sytuacji na Węgrzech, pytania o praworządność pojawiły się również w kontekście ostatnich wydarzeń w Hiszpanii i konfliktu hiszpańsko-katałońskiego. Próbę jego oceny przez pryzmat potencjalnego naruszenia art. 2 TUE przez Hiszpanię podjął prof. Antoni Abat i Ninet (University of Copenhagen). Zdaniem prelegenta mając na względzie „nuklearny” charakter procedury przewidzianej w art. 7 TUE i charakter przedmiotowego konfliktu, jest mało prawdopodobne, aby Komisja uruchomiła procedurę z art. 7 TUE przeciwko Hiszpanii.

Dyskusja o kryzysie praworządności zintensyfikowała się w wyniku sporu między Komisją a Polską, który obecnie toczy się na dwóch płaszczyznach (Bogdanowicz, Taborowski 2018: s. 4–5). Z jednej strony, w styczniu 2016 roku Komisja rozpoczęła dialog z władzami polskimi dotyczący zmian w funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego, w szczególności w kontekście zagrożenia dla jego niezależności oraz jego roli jako strażnika Konstytucji RP. Komisja prowadząc postępowanie w tym zakresie w oparciu o wspomniany komunikat, wydała dotychczas trzy zalecenia w sprawie praworządności w Polsce, przyjęte odpowiednio: 27 lipca 2016 roku (Komisja Europejska 2016a), 21 grudnia 2016 roku (Komisja Europejska 2016b) oraz 26 lipca 2017 roku (Komisja Europejska 2017a). Z drugiej strony, 20 grudnia 2017 roku Komisja ogłosiła przyjęcie czwartego zalecenia w następstwie opublikowania ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Ustawa 2017/1452). Zastrzeżenia Komisji są związane z ustawową dyskryminacją ze względu na płeć spowodowaną odmiennym wiekiem przejścia w stan spoczynku kobiet i mężczyzn sprawujących urząd sędziowski. KE dostrzega również zagrożenia w obszarze niezależności polskich sądów z racji wyposażenia Ministra Sprawiedliwości w uprawnienia odwoływania i powoływania prezesów sądów, a także wyrażanie zgody na dalsze zajmowanie stanowiska przez sędziego osiągnącego wiek stanu spoczynku. W tym samym dniu Komisja skierowała też do Rady uzasadniony wniosek, w którym wezwała Radę do stwierdzenia istnienia wyraźnego ryzyka poważnego naruszenia przez Polskę zasady praworządności zgodnie z art. 7 ust. 1 TUE. Wniosek ten rozpoczął dwuetapowe postępowanie w sprawie naruszenia przez Polskę praworządności, a więc jednej z wartości, o których mowa w art. 2 TUE (Komisja Europejska 2017b). Ponadto Komisja równolegle wszczęła przeciwko Polsce postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego w związku z naruszeniami prawa Unii zgodnie z art. 258 TFUE (Komisja Europejska 2017c).

Toczący się spór między Komisją a Polską jest źródłem wielu dodatkowych wątpliwości i pytań badawczych. Niewątpliwie na tym tle rodzi się pytanie o przyczyny

samego kryzysu praworządności w Polsce. Zdaniem jednego z prelegentów konferencji, dr. hab. Marcina Wiącka (UW), do kryzysu mogłoby nie dojść, a na pewno jego przebieg byłby łagodniejszy, gdyby przepisy prawa były bardziej precyzyjne. Obecny kryzys prelegent określił mianem kryzysu procedur – gdyby bowiem regulacje krajowe (w szczególności przepisy Konstytucji RP) przewidywały odpowiednie i skuteczne procedury kontroli praworządności kryzys mógłby nie powstać, lub zostać skuteczniej zwalczony. Przede wszystkim jednak spór między Komisją a Polską rodzi pytania o mechanizmy i instrumenty prawne, które mogą i powinny znaleźć zastosowanie w celu skutecznej ochrony praworządności.

Mechanizmy ochrony praworządności w UE

Podstawowym mechanizmem mającym na celu zapewnienie przestrzegania praworządności przez państwa członkowskie UE jest art. 7 TUE. Przepis ten obejmuje trzy etapy, które służą ochronie wartości określonych w art. 2 TUE (Kochenov 2017). Pierwszym z nich jest procedura stwierdzenia istnienia „wyraźnego ryzyka poważnego naruszenia” wartości, o których mowa w art. 2 TUE, oraz przyjęcie zaleceń skierowanych do państwa członkowskiego naruszającego te wartości. Drugi stanowi procedura stwierdzania istnienia poważnego i stałego naruszenia tych wartości (Art. 7 ust. 2 TUE), a trzeci obejmuje mechanizm sankcji, który inicjowany jest w następstwie stwierdzenia poważnego i stałego naruszenia (art. 7 ust. 3 TUE). Procedurze określonej w art. 7 TUE przypisuje się charakter „opcji nuklearnej”, o czym wspominał podczas konferencji dr Stephen Terrett (UW), ze względu na okoliczność, że może ona prowadzić do zawieszenia niektórych praw wynikających ze stosowania traktatów dla danego kraju członkowskiego, łącznie z prawem do głosowania przedstawiciela rządu tego państwa w Radzie. Jednocześnie progi zainicjowania obu tych etapów są bardzo wysokie, co podkreśla ostateczny charakter procedury z art. 7 TUE oraz w praktyce ogranicza możliwości jej zastosowania.

Komunikat przyjęty w 2014 roku ma w założeniu wypełniać dotychczasową lukę, umożliwiając Komisji podjęcie konkretnych działań w przypadku naruszenia zasad praworządności w państwach członkowskich, zanim spełnione zostaną warunki uruchomienia mechanizmów przewidzianych w art. 7 TUE. Procedura określona w komunikacie nie zastępuje postępowania z art. 7 TUE, a jedynie je poprzedza i uzupełnia. W konsekwencji ramy określone w komunikacie mają w założeniu służyć znalezieniu takiego rozwiązania przez Komisję i kraj członkowski, które zapobiegłoby pojawieniu

się systemowego zagrożenia w obszarze praworządności w danym państwie, a które to zagrożenie mogłoby się przerodzić w wyraźne ryzyko poważnego naruszenia zasad w rozumieniu art. 7 TUE. Należy jednak zauważyć, że procedura przewidziana w komunikacie zakłada istnienie dialogu i współpracy między Komisją i państwem członkowskim. Stąd jak słusznie wskazał podczas konferencji prof. Laurent Pech (Middlesex University London), jeżeli państwo wobec którego prowadzone jest to postępowanie, nie podejmuje dialogu z Komisją i odmawia współpracy, cała procedura przewidziana w komunikacie staje się nieefektywna i traci sens.

Ze względu na zasygnalizowane wyżej ograniczenia wynikające z charakteru postępowania określonego w art. 7 TUE i w komunikacie, wiele uwagi poświęcono innym rozwiązaniom służącym ochronie praworządności w UE, m.in. art. 258 TFUE. Procedura określona w tym artykule umożliwia Komisji zwalczanie wszelkich naruszeń zobowiązań traktatowych przez państwo członkowskie. Jednocześnie źródłem sporów jest w doktrynie relacja między art. 258 TFUE a art. 7 TUE w kontekście naruszenia jednej z unijnych wartości wyrażonych w art. 2 TUE (Bogdanowicz, Taborowski 2018: s. 6). Niektórzy eksperci są zdania, że art. 7 TUE stanowi *lex specialis* względem art. 258 TFUE, co wyklucza możliwość zastosowania tego ostatniego w przypadku naruszenia zasady praworządności (Dawson et al. 2014: s. 117; zob. też Würtenberg, Tkaczyński 2017: s. 19). Inni opowiadają się za dopuszczalnością skargi z art. 258 TFUE w przypadku naruszenia wspomnianej zasady (Hillion 2016: s. 66; Marcisz, Taborowski 2017: s. 105).

W ocenie autorek należałoby się przychylić do drugiego z tych stanowisk. Na poparcie tego poglądu najbardziej przekonujący wydaje się argument, zgodnie z którym brak jest przepisu wprost wyłączającego jurysdykcję Trybunału do orzekania w trybie art. 258 TFUE w związku z naruszeniem przez państwo członkowskie art. 2 TUE, tak jak ma to miejsce np. w przypadku art. 275 TFUE w zw. z art. 24 TUE (Bogdanowicz, Taborowski 2018: s. 6). Ponadto jak słusznie wskazuje się w literaturze, wspieranie wartości wyrażonych w art. 2 TUE, w tym praworządności, stanowi jedno ze zobowiązań ciężących na państwie członkowskim na mocy traktatów w rozumieniu art. 258 TFUE (Marcisz, Taborowski 2017: s. 105). Prowadzi to do konkluzji, że ich naruszenie uprawnia Komisję, która zapewnia i nadzoruje stosowanie prawa UE pod kontrolą TSUE, do wszczęcia procedury zgodnie z tym przepisem (Hillion 2016: s. 66).

Dodatkowo należałoby stwierdzić, że wszczęcie procedury z art. 7 TUE nie wpływa na uprawnienie Komisji do podejmowania działań na podstawie art. 258 TFUE. Zakres

przedmiotowy obu tych procedur jest bowiem odmienny – podczas gdy art. 258 TFUE pozwala na zwalczanie wszelkich naruszeń prawa UE, to art. 7 TUE, z jednej strony ma przeciwdziałać samemu ryzyku poważnego naruszenia, z drugiej natomiast zwalczać naruszenia o kwalifikowanym charakterze (Marcisz, Taborowski 2017: s. 105). Dr Anna Czaplńska (Uniwersytet Łódzki) wskazała, że mimo swoich słabości, art. 7 TUE i art. 258 TFUE wydają się być bardziej skutecznymi mechanizmami ochrony praworządności niż ogólne zasady odpowiedzialności wynikające z prawa międzynarodowego, które mogłyby znaleźć zastosowanie.

Oprócz powyżej wskazanych mechanizmów traktatowych, prelegenci zaproponowali inne instrumenty mogące służyć ochronie praworządności w UE. Rozwiązaniem zasługującym na szczególną uwagę w tym obszarze jest koncepcja „Rule of Law Argument”, przedstawiona w wystąpieniu dr. Macieja Taborowskiego (UW). W założeniu „Rule of Law Argument” miałby otworzyć wszystkie elementy systemu prawnego UE, które pozwalają na jakąś formę swobody interpretacyjnej lub decyzyjnej, na argument systemowego zagrożenia dla praworządności. „Rule of Law Argument” opiera się na przekonaniu, że z ważnego powodu, jakim jest systemowe zagrożenie zasad praworządności, każdy element systemu prawnego UE, który mógłby być związany z problemem generującym ryzyko systemowe, powinien być wykorzystywany na niekorzyść państwa członkowskiego dopuszczającego się naruszenia. Celem takiego działania miałyby być osłabienie pozycji tego państwa i wywieranie na nim odpowiedniej presji do czasu rozwiązania problemu naruszenia w zakresie praworządności. Dla przykładu, zgodnie z tą koncepcją, jeżeli sąd krajowy (będący jednocześnie sądem unijnym) stwierdziłby, że dane państwo członkowskie nie zapewnia odpowiednich gwarancji praworządności, czy ochrony praw podstawowych, mógłby zawiesić z nim współpracę i np. odmawiać uznania wyroków wydanych w tym państwie, powołując się na „Rule of Law Argument”.

W tym obszarze należy odnieść się też do wystąpienia prof. Iris Canor (Haim Striks School of Law), która wskazała, że unijna zasada wzajemnego zaufania w sytuacji systemowego naruszenia podstawowych wartości unijnych przez państwo powinna doznawać ograniczenia, zgodnie z przedstawioną koncepcją zwaną horyzontalnym testem Solange. Horyzontalny test Solange składa się z dwóch poziomów. Pierwszy poziom opiera się na założeniu, że współpraca między krajami członkowskimi zostanie utrzymana tak długo, jak wszystkie państwa przestrzegają będą unijnych wartości oraz praw podstawowych. Jeżeli okaże się, że państwo

dopuszcza się systemowego naruszenia unijnych wartości, inne państwa członkowskie powinny zawiesić współpracę. Drugi poziom (instytucjonalny) stanowi ów element horyzontalny i zakłada, że to sądy krajowe z innych państw członkowskich powinny czuwać nad przestrzeganiem unijnych wartości przez pozostałe państwa i stwierdzać zaistnienie ewentualnego naruszenia.

W ocenie autorek, taki zdecentralizowany i rozproszony mechanizm ochrony praworządności polegający na zaangażowaniu całego systemu prawnego UE, w tym sądów krajowych w ochronę unijnych wartości, jaki zakładają „Rule of Law Argument” oraz horyzontalny test Solange, stanowi pożądane uzupełnienie mechanizmów traktatowych z art. 7 TUE oraz art. 258 TFUE. Wydaje się bowiem, że działania scentralizowane podejmowane na poziomie unijnym mogą okazać się niewystarczające i skuteczna ochrona praworządności wymaga aktywności również na poziomie krajowym.

Podsumowanie

Konferencja zarysowała obraz Unii Europejskiej jako organizacji nieprzygotowanej do walki z kryzysem praworządności, który okazał się źródłem licznych pytań bez gotowych odpowiedzi. Przede wszystkim dowiedziono, że nie ma zgody co do sposobów przeciwdziałania naruszeniom tej zasady. Choć w trakcie wydarzenia rozważano wiele możliwych rozwiązań, wskazywano również na ograniczenia i bariery z nimi związane. Z drugiej strony konferencja wykazała, że mimo braku pełnego konsensusu co do tego, jak należy walczyć z kryzysem, szerokie i intensywne zaangażowanie w publiczną dyskusję związaną z poszukiwaniem odpowiedzi na to wyzwanie, daje nadzieję na wypracowanie w UE skutecznych instrumentów walki z kryzysem rządów prawa. Podczas spotkania zarówno prof. Joseph Weiler (New York University School of Law), jak i prof. Jochen Frowein (MPI) wielokrotnie podkreślali swój osobisty stosunek do wydarzeń w Polsce. Okoliczność, że konferencja cieszyła się ogromnym zainteresowaniem i wzięło w niej udział ponad 200 uczestników, świadczy o doniosłym znaczeniu omawianej tematyki dla szerokiego grona odbiorców.

Iga Malobęcka – magister, doktorantka w Katedrze Prawa Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończyła prawo na Uniwersytecie Warszawskim oraz studia LL.M. na kierunku „Law and Economics” na Uniwersytecie w Utrechcie.

Adres e-mail: iga.malobECKa@gmail.com

Magdalena Porzeżyńska – doktor, adiunkt w Katedrze Prawa Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

Adres e-mail: m.porzezynska@wpia.uw.edu.pl

Iga Małobęcka – MA, a PhD candidate at the Chair of European Law, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw, graduated from Law at University of Warsaw and Law and Economics (LL.M.) at University of Utrecht.
Email: iga.malobECKa@gmail.com

Magdalena Porzeżyńska – PhD, an assistant professor at the Chair of European Law, Faculty of Law and Administration, University of Warsaw.
Email: m.porzezynska@wpia.uw.edu.pl

Bibliografia

- BOGDANOWICZ Piotr, TABOROWSKI Maciej (2018), *Brak niezależności sądów krajowych jako uchybienie zobowiązaniu w rozumieniu art. 258 TFUE (cz. I)*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 1.
- DAWSON Martin, MUIR Elise, CLAES Monica (2014), *A Tool-box for legal and Political Mobilisation in European Equality Law* w: Dia Anagnostou (red.), *Rights and Courts in Pursuit of Social Change. Legal Mobilisation in the Multi-Level European System*, Oxford, Portland, Oregon.
- GRABOWSKA-MOROZ Barbara, SZULEKA Małgorzata (2016), *Unijna procedura kontroli praworządności – panaceum czy placebo?*, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/05/HFPC_unijna_procedura_kontroli_praworzadnosci.pdf (10.02.2018).
- HILLION Christophe (2016), *Overseeing the rule of law in the EU: legal mandate and means*, „European Policy Analysis”, nr 2016(1).
- HILLION Christophe (2015), *Safeguarding EU Values in the Member States – Is Something Finally Happening?*, „Common Market Law Review”, nr 52.
- KOCHENOV Dimitry (2017), *Busting the myths nuclear: A commentary on Article 7 TEU*, „EUI Working Paper LAW”, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/46345/LAW_2017_10.pdf?sequence=1, nr 2017(10), (14.03.2018).
- MARCISZ Paweł, TABOROWSKI Maciej (2017), *Nowe ramy Unii Europejskiej na rzecz umocnienia praworządności. Krytyczna analiza analizy krytycznej*, „Państwo i Prawo”, nr 12.
- PECH Laurent (2017), *Lex CEU: On the Commission's Refusal to Disclose its Letter of Formal Notice in the Name of Mutual Trust*, <https://verfassungsblog.de/lex-ceu-on-the-commissions-refusal-to-disclose-its-letter-of-formal-notice-in-the-name-of-mutual-trust/> (7.07.2017).
- KOMISJA EUROPEJSKA (2011), *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowe ramy UE na rzecz umocnienia praworządności*, COM(2014)158 wersja ostateczna, Bruksela.

- KOMISJA EUROPEJSKA (2016a), Zalecenie Komisji (UE) 2016/1374 z 27.07.2016 r. w sprawie praworządności w Polsce, Dz. Urz. UE L 217 z 12.8.2016.
- KOMISJA EUROPEJSKA (2016b), Zalecenie Komisji (UE) 2017/146 z 21.12.2016 r. w sprawie praworządności w Polsce uzupełniające zalecenie (UE) 2016/1374, Dz. Urz. UE L 22 z 27.01.2017.
- KOMISJA EUROPEJSKA (2017a), Zalecenie Komisji (UE) 2017/5320 z 26.07.2017 r. w sprawie praworządności w Polsce uzupełniające zalecenia (UE) 2016/1374 i (UE) 2017/146, Dz. Urz. UE L 228 z 2.09.2017.
- KOMISJA EUROPEJSKA (2017b), *Uzasadniony wniosek dotyczący decyzji Rady w sprawie stwierdzenia wyraźnego ryzyka poważnego naruszenia przez Rzeczpospolitą Polską zasady praworządności*, COM(2017) 835 wersja ostateczna, Bruksela.
- KOMISJA EUROPEJSKA (2017c), Komunikat prasowy Komisji z 20.12.2017 r., IP/17/2161, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2161_pl.htm (10.02.2018).
- KPP, Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012.
- USTAWA (2017/1452) z dnia 12 lipca 2017 r o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017, poz. 1452.
- TFUE, Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012.
- TUE, Traktat o Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012.
- WÜRTEMBERGER Thomas, TKACZYŃSKI Jan Wiktor (2017), *Nowe ramy Unii Europejskiej na rzecz umocnienia praworządności (analiza krytyczna)*, „Państwo i Prawo”, nr 9.